

Lietuvos
psichologų
sąjunga

Vilnius
2018 03 20
Nr.2018/IR018

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui gerb. Viktorui Pranckiečiui
El. paštas Viktoras.Pranckietis@lrs.lt

LR Seimo nariams

Lietuvos Respublikos Ministrui Pirmininkui gerb. Sauliui Skverneliui
El. paštas saulius.skvernelis@lrv.lt

Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministrui gerb. Aurelijui Verygai
El. paštas aurelijus.veryga@sam.lt

Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijai
El. paštai rastine@tm.lt, tminfo@tm.lt

(Siunčiama tik el. paštu)

LIETUVOS PSICHOLOGŲ SĄJUNGOS POZICIJA DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISINGUMO MINISTERIJOS PARENGTO ASMENS LYTINĖS TAPATYBĖS PRIPAŽINIMO ĮSTATYMO PROJEKTO

Lietuvos psichologų sąjunga (toliau – LPS) remia Lietuvos Respublikos Asmens lytinės tapatybės pripažinimo įstatymo projektą (toliau – Įstatymo projektą) ir su juo susijusius teisės aktų projektus, kuriais siekiama užtikrinti translyčių asmenų teises pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 rugsėjo mėn. 11 d. sprendimą byloje *L. prieš Lietuvą* (2007). LPS ypatingai atkreipia dėmesį, kad priėmus Įstatymo projektą ne tik bus užtikrinti lytinės tapatybės pripažinimo teisiniai santykiai, bet taip pat translyčių asmenų teisė į orumą ir privataus gyvenimo neliečiamumą.

Įstatymo projektas iš esmės dera su šiuolaikinių psichikos sveikatos srities mokslinių tyrimų duomenimis, mokslininkų rekomendacijomis, kaip gerinti translyčių asmenų psichikos sveikatą, ir psichologų asociacijų parengtomis psichologinės praktikos gairėmis.

Moksliniai tyrimai rodo, kad translyčiai asmenys dažnai patiria diskriminaciją įvairiose gyvenimo srityse (ugdymo, darbo, viešųjų paslaugų, medicinos paslaugų ir kt. srityse) ir viktimizaciją (įžeidinėjimus, seksualinį priekabiavimą, fizinius užpuolimus, seksualinę prievartą), taip pat sulaukia mažiau socialinės paramos (Fredriksen-Goldsen et al., 2014; Grant et al., 2011). Patiriama viktimizacija ir išgyvenama stigma neigiamai veikia translyčių asmenų fizinę ir psichikos sveikatą, yra susijusi su jų depresiškumu ir psichologiniu distresu, jiems dažnai diagnozuojama klinikinė depresija, nerimas, somatizacija (Bockting et al., 2013; Fredriksen-Goldsen et al., 2014). Translyčiai asmenys, lyginant su bendra populiacija, dažniau bando žudytis. Šie bandymai yra susiję su patiriama diskriminacija ir viktimizacija lyties pagrindu, bet nepriklauso nuo jų depresijos sunkumo ar psichotropinių medžiagų vartojimo

(Clements-Nolle et al., 2006). Siekiant pagerinti translyčių asmenų psichikos sveikatą ir sumažinti jų savižudybių, mokslininkai rekomenduoja didinti translyčių asmenų priėmimą visuomenėje, konfrontuoti socialines normas lyties pagrindu, keliančias translyčiams distresą, stiprinti bendruomenės paramą, didinti sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų prieinamumą per tai, kad šios paslaugos būtų teikiamos priimant asmens lytinę tapatybę (Bockting et al., 2013; Clements-Nolle et al., 2006).

Amerikos psichologų asociacija apibendrina šiuolaikinių mokslinių tyrimų rezultatus ir parengė gaires psichologams, teikiantiems paslaugas translyčiams asmenims (American Psychological Association, 2015). Dokumente teigiama, kad lytis yra nedvinaris konstruktas ir kad yra platus lytinių tapatybių spektras. Asmens lytinė tapatybė gali nesutapti su lytimi, kuri buvo priskirta gimimo metu. Psichologai turi žinoti, kaip stigma, nuostatos, diskriminacija ir smurtas veikia translyčių asmenų sveikatą ir gerovę, siekti atpažinti institucinių kliūčių įtaką translyčiams asmenims ir padėti kurti translyčiams asmenims palankias aplinkas, remti socialinius pokyčius, mažinančius stigmą neigiamą poveikį translyčių asmenų sveikatai ir gerovei. Pagalba translyčiams asmenims yra sėkmingesnė, jei teikiant medicininės ir psichologines paslaugas yra priimama jų lytinė tapatybė. Psichologai raginami padėti translyčiams klientams gauti hormonų terapijos ar chirurgijos paslaugas, jei jie to pageidauja, padėti translyčiams asmenims kurti socialinę aplinką, kurioje jų lytinė tapatybė būtų priimama, normalizuoti šeimos narių reakcijas, sužinojus apie šeimos nario lytinę tapatybę.

Australijoje psichologams, teikiantiems psichologines paslaugas translyčiams asmenims, rekomenduojama (Australian Psychological Society, 2016) remtis šiomis moksliskai pagrįstomis strategijomis: priimti asmens lytinę tapatybę, konfrontuoti translyčio asmens šeimos narių turimą neigiamą lyties neatitikimo suvokimą (ypač vaikų atveju), aptarti galimas hormonines ir chirurgines procedūras, jei asmuo to pageidauja, ir remti translyčių asmenų paramos poreikį.

LPS narių patvirtintas Psichologų profesinės etikos kodeksas (2017) savo ruožtu įpareigoja psichologus gerbti žmogaus teises, orumą, pripažinti individualius skirtumus ir kultūrinius ypatumus, įskaitant ir susijusius su asmens lytimi, rūpintis pažeidžiamų asmenų ir grupių gerove, teikti mokslo įrodymais grįstas psichologines paslaugas.

LPS manymu, Įstatymo projekto priėmimas pagerintų translyčių asmenų priėmimą visuomenėje ir sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą, o tai savo ruožtu turėtų teigiamą poveikį translyčių asmenų psichikos sveikatai.

LPS siūlo **patobulinti** keletą Įstatymo projekto punktų.

1. LPS rekomenduoja **atsisakyti lytinės tapatybės patologizacijos** – Įstatymo projekte numatytų sąlygų, kad translyčiam suaugusiam asmeniui, siekiančiam savo lytinės tapatybės patvirtinimo, būtų diagnozuotas lyties tapatumo sutrikimas (žr. 4 straipsnio 2 dalies 6 punktą), o nepilnamečiui išduota vaikų ir paauglių psichiatro išvada, patvirtinanti lyties tapatumo sutrikimo gydymo būtinumą (žr. 5 straipsnio 2 dalies 3 punktą).

Lyties tapatumo sutrikimo diagnozės nustatymas įmanomas remiantis šiuo metu galiojančiu Tarptautinės statistinės ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikacijos 10-uoju pataisytu ir papildytu leidimu, Australijos modifikacija TLK-10-AM (Australijos klasifikacijos kūrimo konsorciūmas, 2011). Tačiau Pasaulio sveikatos organizacija (*World Health Organization, WHO*), remdamasi mokslo pažanga ir politiniais debatais, rengia naują 11-ąją TLK versiją (*World Health*

Organization, 2018), kurią planuojama patvirtinti 2018-ųjų metų viduryje. TLK-11 nebebus lyties tapatumo sutrikimo diagnozės, rankraštyje minimas tik lyties neatitikimas: paauglių ir suaugusiųjų lyties neatitikimas (*HA40 Gender incongruence in adolescents and adults*) ir lyties neatitikimas vaikystėje (*HA41 Gender incongruence in childhood*). Taigi, jau šiais metais, patvirtinus TLK-11, gydytojai nebegalės diagnozuoti lyties tapatumo sutrikimo ir bus nebeįmanoma išpildyti minėtų Įstatymo projekto sąlygų.

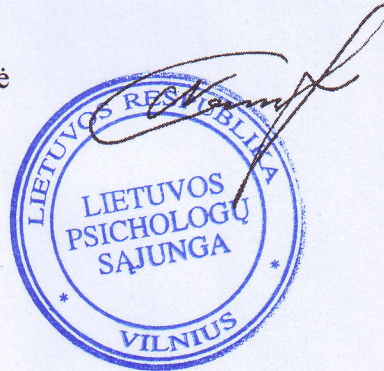
Remiantis Pasaulio medikų asociacijos pareiškimu (World Medical Association, 2015), lytinis neatitikimas savaime nelaikomas psichikos sutrikimu. Lytinė tapatybė yra socialinis konstruktas, o ne sveikatos sutrikimas. Reikalavimas kreiptis dėl savo lytinės tapatybės pripažinimo į gydytojus yra perteklinis.

Diagnozės reikalavimas sudarytų nevienodas sąlygas piliečiams pasikeisti lytinę tapatybę, nes 4 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad piliečiui, kuris įgijo lytinės tapatybės pripažinimą užsienio valstybėje, netaikoma 4 straipsnio 2 dalies 6 punkte nurodyta sąlyga, o kai kuriose valstybėse nekeliama diagnozės sąlyga, norint pasikeisti lytinę tapatybę (pavyzdžiui, Maltoje nereikalaujama jokių psichiatrinių, psichologinių ar medicininių dokumentų (Ministry for social dialogue, consumer affairs, and civil liberties of Malta, 2015; 5 straipsnio 2 dalis).

Dėl šių priežasčių siūlome atsisakyti sąlygų, kad siekiant savo lytinės tapatybės pripažinimo, suaugusiam asmeniui būtų diagnozuotas lyties tapatumo sutrikimas, o nepilnamečiui išduota vaikų ir paauglių psichiatro išvada, patvirtinanti lyties tapatumo sutrikimo gydymo būtinumą.

2. 15 straipsnio 1 dalyje minimą lyties tapatumo sutrikimo **gydymą siūlome keisti į lyties neatitikimą** (t.y. translyčiai asmenys turi teisę gauti su medicininiu lyties požymių pakeitimu ir kitas su lyties neatitikimu susijusias sveikatos priežiūros paslaugas), nes, kaip minėta aukščiau, lyties tapatumo sutrikimo diagnozė nebebus įtraukta į TLK-11.

Lietuvos psichologų sąjungos prezidentė

dr. Neringa Grigutytė

Literatūra

- American Psychological Association. (2015). Guidelines for psychological practice with transgender and gender nonconforming people. *American Psychologist*, 70, 832–864. doi:10.1037/a0039906
- Australian Psychological Society. (2016, October). Information sheet: Australian Psychological Society recommends mental health practices that affirm transgender people's experiences. APS. Retrieved from <https://www.psychology.org.au/Assets/Files/Info-Sheet-Transgender-affirmation-extended-version.pdf>
- Australijos klasifikacijos kūrimo konsorciumas. (2011). *TLK-10-AM. Tarptautinės statistinės ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikacijos, dešimtas pataisytas ir papildytas leidimas, Australijos modifikacija. Sisteminis ligų sąrašas*. Vilnius: Vaistų žinios.

- Bockting, W. O., Miner, M. H., Swinburne Romine, R. E., Hamilton, A., & Coleman, E. (2013). Stigma, mental health, and resilience in an online sample of the US transgender population. *American Journal of Public Health, 103*, 943–951. doi:10.2105/AJPH.2013.301241
- Clements-Nolle, K., Marx, R., & Katz, M. (2006). Attempted suicide among transgender persons: the influence of gender-based discrimination and victimization. *Journal of Homosexuality, 51*, 53–69. doi:10.1300/J082v51n03_04
- Fredriksen-Goldsen, K. I., Cook-Daniels, L., Kim, H.-J., Erosheva, E. A., Emlen, C. A., Hoy-Ellis, C. P., Goldsen, J., & Muraco, A. (2014). Physical and mental health of transgender older adults: an at-risk and underserved population. *The Gerontologist, 54*, 488–500. doi:10.1093/geront/gnt021
- Grant, J. M., Mottet, L. A., Tanis, J., Harrison, J., Herman, J. L., & Keisling, M. (2011). *Injustice at every turn: A report of the national transgender discrimination survey*. Washington: National Center for Transgender Equality and National Gay and Lesbian Task Force.
- L. prieš Lietuvą (Europos Žmogaus Teisių Teismas September 1, 2007). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-82243%22%5D%7D>
- Lietuvos psichologų sąjunga. (2017). Psichologų profesinės etikos kodeksas. LPS. Retrieved from <http://www.psichologusajunga.lt/?p=104>
- Ministry for social dialogue, consumer affairs, and civil liberties of Malta. (2015). *Gender identity, gender expression and sex characteristics act*. Valletta. Retrieved from http://meae.gov.mt/en/Public_Consultations/MSDC/Pages/Consultations/GIGESC.aspx
- World Health Organization. (2018). ICD-11 Beta Draft. Retrieved from <https://icd.who.int/dev11/>
- World Medical Association. (2015). *WMA Statement on Transgender People, adopted by the 66th WMA General Assembly, Moscow, Russia*. Retrieved from <https://www.wma.net/policies-post/wma-statement-on-transgender-people/>

Greta Jusevič, el. paštas lps@psichologusajunga.lt; tel. nr. +370 673 31197